

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

У статті досліджено прагматику художніх текстів для дітей. Шляхом анкетування учнів молодших класів виявлено вплив художньої літератури на формування естетичних ціннісних орієнтацій дитини.

Ключові слова: прагматика, художній текст, естетичний, краса.

Подгородецкая И.Ю. Прагматический аспект художественных текстов для детей.

В статье исследуется прагматика художественных текстов для детей. Посредством анкетирования учащихся младших классов определено влияние художественной литературы на формирование эстетических ценностных ориентаций ребенка.

Ключевые слова: прагматика, художественный текст, эстетический, красота.

Pidgorodetska I.Y. Pragmatic aspect of the fiction texts for children. *In the article the pragmatics of the fiction texts for children is investigated. By the primary schoolchildren's questionnaire the influence of fiction literature on forming of aesthetic values orientation of a child is studied.*

Keywords: pragmatics, fiction text, aesthetic, beauty.

Одним із провідних напрямів філології другої половини ХХ – початку ХХІ століття є лінгвістичне дослідження художніх текстів, що здійснюється в річищі сучасних наукових парадигм: антропоцентричної, філософсько-естетичної, психологічної, когнітивної. Вивчення поетичної мови у вітчизняному мовознавстві має давні традиції, але передусім це стосується художніх творів для дорослого читача. Література для дітей, яка вирізняється функціональністю й прагматичністю і є важливим складником простору української словесності, у лінгвістичному аспекті досліджена меншою мірою (праці Г.І. Атрошенко, Н.Я. Дзюбишиної-Мельник, Я.В. Закревської, В.М. Русанівського). Вивчення текстів для дітей із погляду прагмалінгвістики та лінгвістики тексту є актуальним завданням сьогодення.

Мета розвідки – дослідити вплив художніх текстів дитячої літератури на формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості.

В останні десятиріччя ХХ століття в лінгвістиці сформувалася стійка тенденція – дослідження тексту як складного комунікативного механізму, що фіксує стратегічну програму адресанта, яку сприймає й інтерпретує адресат [3: 486]. Асоціативність, емоційність, образність, семантична двоплановість художнього тексту передбачають творчий характер його сприйняття і множинність інтерпретацій [1: 99]. Зважаючи на це, зміст художнього твору розглядаємо як співтворчість автора й читача й визначаємо прагматичну функцію тексту як здатність викликати в читача або слухача певні емоції, оцінки, вольові спонукання, побуджувати до активного світопізнання.

У пошуках об'єктивних чинників, що визначають адекватність інтерпретації тексту і втіленої в ньому поетичної картини світу автора, правомірне звернення до асоціативного поля тексту, у якому відзеркалено реакції на текст різних адресатів. Спільність асоціацій, стимульованих текстом та його

структурами, дає змогу об'єктивно судити як про сам текст, його елементи, структури, що регулюють пізнавальну діяльність читача, так і про характер відображення поетичної картини світу автора у свідомості адресата і чинники, що впливають на цей процес.

Вивчення інформативного потенціалу асоціативного поля художньо-го тексту можливе на основі аналізу асоціатів, що відображають поетичну картину світу автора у свідомості читача. Асоціативне поле тексту розуміємо як систему стимульованих текстом у свідомості адресата вербальних асоціацій, організованих за принципом поля, що має ядро (найбільш частотні асоціації) й периферію. У сучасному мовознавстві розрізняють, по-перше, об'єктивно задане в тексті його лексичною структурою асоціативне розгортання як результат первинної комунікативної діяльності автора; по-друге, асоціативне розгортання тексту розуміють як ланцюг реакцій, що виникають у свідомості адресата під час сприйняття, інтерпретації й розуміння тексту та його елементів [2: 20].

Методом перевірки психолінгвістичних теорій є експеримент. Джерелом отримання інформації й матеріалу, продуктивною базою даних для асоціативного експерименту слугує асоціативне мислення, тобто здатність людського мозку вибудовувати образно-логічні ланцюжки взаємозв'язків під час сприйняття, розуміння й інтерпретації певного смислового стимулу. Група людей із подібними особливостями мислення, приблизно однаковим рівнем інтелекту, спільністю культурних традицій і соціальних умов може породжувати тотожні або близькі смислові образи під час сприйняття, розуміння, подальшої інтерпретації певної отриманої інформації.

Перевірку цього положення здійснюємо за допомогою анкетування, у якому взяли участь учні початкових класів (віком від 7 до 11 років).

Загальна процедура аналізу результатів анкетування містить такі етапи: 1) моделювання асоціативного поля цілого тексту або окремих слів-стимулів (визначення ядерної зони й периферії на основі кількісного аналізу отриманих відповідей); 2) систематизація читачьких реакцій за їх співвіднесеністю з аксіологічними настановами поетичної картини світу автора; 3) узагальнення отриманих результатів, з'ясування закономірностей і тенденцій у регулюванні засобами тексту пізнавальної активності адресатів, формуванні їх уявлень про естетичні цінності.

Учням запропоновано письмово зафіксувати асоціації до цілого тексту й окремих слів-стимулів. У межах цієї статті детально проаналізуємо відповіді учнів другого класу (усього 40 осіб віком 7–8 років). Матеріалом дослідження обрано вірш Олександра Олеся «Все навколо зеленіє», який вивчається за шкільною програмою. Школярам запропоновано відповісти на запитання, що сформульовані з урахуванням вікового критерію:

Що вам найбільше сподобалося у вірші Олександра Олеся «Все навколо зеленіє»?;

Що красиве ви уявляли, коли слухали вірш Олександра Олеся «Все навколо зеленіє»?;

Сонце яке?;

Квіти які?;
Що красиве ви бачите навколо себе?

Таблиця 1

№	2 клас: Що вам найбільше сподобалося у вірші Олександра Олеся «Все навколо зелені»?	Усього відповідей
1.	Все зеленіє (красиво, зелено)	11
2.	Смішно	4
3.	Річка (шумить)	4
4.	До криниці не підійду	3
5.	Красиво	3
6.	Все цвіте	3
7.	Листя (шелестить)	3
8.	Весна	2
9.	Черевички	2
10.	Все	1
11.	Сам вірш	1
12.	Рима	1
13.	Нема відповіді	2

На запитання «Що вам найбільше сподобалося у вірші Олександра Олеся “Все навколо зелені”?» (таблиця 1) домінує відповідь «Все зеленіє» – 28% опитаних. Це можна пояснити важливістю заголовка й першого рядка вірша для сприйняття тексту в цілому. Серед решти відповідей – 4 назви природних реалій і явищ (*річка* – 4 відповіді, або 10%, *листя* – 3 відповіді, або 7,5%, *все цвіте* – 3 відповіді (7,5%), *весна* – 2 відповіді, або 5%). Троє учнів (7,5%) відповіли «Красиво», виражаючи емоційне ставлення до почутого. Частина учнів зосереджує увагу на поведінці героя вірша («До криниці не підійду» – 3 відповіді, або 7,5%). Саме ці рядки вірша, за нашими спостереженнями, викликали в частини дітей комічний ефект (відповідь «Смішно» зафіксовано 4 рази, що складає 10%). Двоє опитаних (5%) відповіли, що їм сподобалися *черевички*. По одному учаснику (2,5% на кожну відповідь) указали, що їм подобається сам вірш, рима, все у вірші. Двоє учнів (5%) не відповіли на питання. Отже, 58% опитаних свої уподобання пов’язують зі світом природи. Частина респондентів (7,5%) прямо виражають позитивну естетичну оцінку.

Наступне запитання допомагає виявити естетичний аспект впливу тексту на свідомість дітей (таблиця 2).

Відповіді школярів указують на адекватне сприйняття авторського задуму. Абсолютна більшість учнів красивими назвала природні об’єкти і явища (37 із 40 опитаних, що складає 92,5%). Решта дітей пов’язує з красою емоційний стан радості, веселощів (3 відповіді, 7,5%), що свідчить про взаємозв’язок естетичних й емотивних переживань. Найбільш частотною є відповідь *все зеленіє*. Пояснюємо це впливом заголовка й першого рядка вірша, а також

домінуванням зеленого кольору рослинності навесні та влітку, що й помітили реципієнти тексту (8 відповідей, 20%). Серед частотних реакцій – назви природних реалій, а саме: водних об'єктів (*струмочки* – 5 відповідей, 12,5%; *річка* – 4 відповіді, 10%); космічних об'єктів (*сонце* – 5 відповідей, 12,5%); рослинного світу (*квіти* – 5 відповідей, 12,5%; сюди відносимо й відповідь у садах *розквітло* – 2 реакції, 5%). Нечастотними є реакції *листя* (3 відповіді, 7,5%), *трава* (1 відповідь, 2,5%). Рідше учні співвідносять ознаку краси з узагальненим поняттям, таким, наприклад, як пори року (*весна й літо* – по 2 відповіді, або по 5%), що пояснюємо конкретністю дитячого мислення, зосередженістю на деталях.

Таблиця 2

№	2 клас: Що красиве ви уявляли, коли слухали вірш Олександра Олеся «Все навколо зеленіє»?	Усього відповідей
1.	Все зеленіє	8
2.	Струмочки (гомонять 3)	5
3.	Сонце (золоте)	5
4.	Квіти	5
5.	Річка	4
6.	Листя	3
7.	Весело, радісно	3
8.	Літо	2
9.	У садах розквітло, все цвіте	2
10.	Весна	2
11.	Трава	1

Не всі з перерахованих природних реалій актуалізовано в тексті, але в уяві дітей вони з'являються як результат комплексного сприйняття прослуханого вірша. Звертаємо увагу на переважання зорових образів. Лише трое опитаних (7,5%) звернули увагу на звуковий образ краси (*струмочки гомонять*), хоча в тексті вірша такого образу немає, а є образ *ріки, що шумить*. Звідси доходимо висновків, що звуковий образ вірша витісняється індивідуальними дитячими спогадами про весну. Учні не звернули увагу на співучих птахів і пташиний спів як атрибут весняного пейзажу.

Отже, аналіз результатів опитування учнів других класів уможливив такі висновки: у сприйнятті образів краси головну роль відіграє зоровий рецептор. У дитячій свідомості переважають образи конкретних об'єктів-носіїв краси (*квіти, струмочки, сонце, річка, листя*), актуалізованих у художньому творі. Реакції реципієнтів відображають колірну гаму вірша. Частина респондентів виражає своє ставлення до краси поняттями суміжної до естетичної емотивної сфери. Усе перераховане свідчить про те, що поетична картина світу автора не лише віддзеркалюється у свідомості читачів, а й доповнюється їх власними враженнями, спостереженнями, оцінками. Вірш справляє на дітей емоційне й естетичне враження.

Дослідження впливу поетичної картини світу автора на світобачення читача-дитини є цікавим як з огляду власне мовних явищ, так і в культурологічному, світоглядному, духовному виявах, що й визначає подальші наукові перспективи аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Азнаурова** **Э.С.** Прагматика художественного слова / Эльвира Сергеевна Азнаурова. – Ташкент : Фан, 1988. – 124 с. 2. **Болотнова** **Н.С.** Ассоциативное поле художественного текста как отражение поэтической картины мира автора / Н.С. Болотнова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2004. – Вып. 1 (38). – Серия : Гуманитарные науки (филология). – С. 20–25. 3. **Селіванова** **О.О.** Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

ДЖЕРЕЛА

1. **Олесь Олександр.** Все навколо зеленіе : Вірші, поеми, казки : Для мол. та серед. шк. віку / Олександр Олесь. – К. : Веселка, 1990. – 318 с.